

Pre 50 godina, početkom maja 1917. godine, kada se u jeku raste pustoši, ploveći morem, približavao grčkim obala, utopio se na torpedovanom brodu pesnik Utopijenih duša, Vladislav Petković-Dis. Poček je prošio od njegove smrti, protutjali su ratovi i nastale tolke promene, pa je i poezija Diskova doživljavala društvo sudbinu i različite onečine. Od pre posmrtne knjige pesama i prijateljskih nekroloških napisa u njoj, ne prestaje borba za novu snagu pesničkih vizija i onih imaginativnih nespokojnika koji su tako treperavo zračili iz njegove sublimne poezije. U duhu sa tim išlo je stalno pomeranje njegovog mesta u razvoju naše poezije. Teška Skerličeva osuda, kao kakav ogroman kamen, pritisikala je Diskovu pesničku delo tako snažno da se za ovih pedeset godina skoro sve vrednije što je o pesniku napisano opiralo davno izređenom suđu. Branko Lazarević je ostio nove poetiske treptave, Borislav Mihailović je u jednom bravuroznom stilskom poletu učinio za savremene priznajeni pesnikovu zavičaj tuge i bola, Zoran Gavrilović, u razvojnom luku naše poezije od Vojsiljeva do Disa, obeležio je njegovim imenom i pojmom početak nove epohе, Miodrag Pavlović je u izvanrednom esaju slavio pesnikovu imaginaciju, veličale su ga antologije sa novim konceptcijama, Mišićeva i Pavlovićeva, neki među najboljim našim pesnicima napisali su najbolje pesme posvećene ovom nesrećnom i nepravdom osudrenom pesniku.

Pesnik koji se za život, kratkovid, neurđan, nemaran, zapušten i zaboravan, kretao beogradskim ulicama kao kakav somnabul, koji je imao maleno društvo među boemskim i kafanskim nezadovoljnicima, bio je za kratko vreme srećan što je doživeo da bira u trenutcu odlučujućim za sudbinu načine doživljaj Skerličeve mrižnje – slavljen je posle smrti kao centralna figura naše moderne poezije, postao je primjalica zagonetika za dublje kritičke analize, izdvojio se kao značajno ime u analogijama i komparacijama sa evropskom poezijom, a u raspravama o poeziji uzdigao se do pravog kriterijuma za prveru afinitetu prema magičnom i tragičnom, sluitom u vizionarskom.

Majski broj časopisa Deda, sa hitrinom u redovnom izlaženju i sa tematskom aktuelnošću u sadržaju, obeležava predsetodogodišnjicu Diskovih smrти. Metodom književne sinteze, kratko u srećanju što je doživeo da bira u trenutku odlučujućim za sudbinu načine doživljaj Skerličeve mrižnje – slavljen je posle smrti kao centralna figura naše moderne poezije, postao je primjalica zagonetika za dublje kritičke analize, izdvojio se kao značajno ime u analogijama i komparacijama sa evropskom poezijom, a u raspravama o poeziji uzdigao se do pravog kriterijuma za prveru afinitetu prema magičnom i tragičnom, sluitom u vizionarskom.

Miljan Ranković u istom broju Deda piše analitički prilog o doživljaju ljubavi u Diskovom poeziji. Kao što tačno pokazuje ovaj prilog, Diskova poezija nije prikladna za krute sheme i jasne premise, za zakljukike i teške logičke ispitivanja. Pored toga, tekst o doživljaju ljubavi u Diskovoj poeziji opterećen je suviše klisjetiranim podnaslovima, koji u sebi sadre i jakе elemente apriorističkog stava (osnovne osobnosti estetskog duha, Odsustvuo erotike u periodu Utopijenih duša, Odsustvuo erotikе u Diskovom poeziju) doživljaju ljubavi, Katica simbola oči u Diskovom estetskom i vaneestetskom doživljavanju), a primjeri iz pesama i pesnikovog života korisniču s ponekad jednostrano, samo kao potvrda određene teze.

Ogledo Bergsonu

Aprilske broj Letopisa Matice srpske na uvodnom mestu donosi opširni ogled Jovana Culuma "Svet-memorija Anrija Bergsona". Koliko radi Bergsona, slavnog filozofa čiji se učaj naročito osećao posle prve svetske rata, tako i radi Culuma njegovog kasnog tumaća i po svom prilici velikog poniklonika, vredno je zabeležiti njegovu pojavu.

U poznatom polemičkom Index-u Marko Ristić je zabeležio o Bergsonu da se ne može likvidirati u pet ili šest redaka. Jovan Culum je napisao oko trideset gusto zbijenih stranica i ne samo da Bergsona nije likvidirao, nego je podigao na nivo pravog i još uvek aktuelnog filozofa. Sve što je bitno u Bergsonovoj teoriji saznanja: subjektivnost naših opažaja zato što su naši, pamćenje kao unakazivanje naših opažaja jer ih vezuje za prošlost, postojanje promena u stvari a ne i onoga što se menja, postojanje kretanja u stvari ali pri tome ne i onoga što se kreće; život shvaćen tako da se opire strogim pojmovima, jer je više u vremenu nego u prostoru, kao promena i stvaranje; automatsko delovanje memorije; funkcije dva oblika našeg saznanja – opažanja i inteligencije – koji deformišu spoljni stvarnost, itd. – o svemu tomu Jovan Culum piše sa stručnom sigurnošću, sa strašnu vernog tumaća i donekle kritički raspoloženog poniklonika. Zadržavajući se naivije na interpretaciji Bergsonovih shvatavanja, stavljajući se ponekad na pozicije njegovih osnovnih polazišta, što ni u kom slučaju ne mora da znači solidarisanje s njima (pozicije „naivnog realista“, „stavovište idealizma“) da bi se iz tog ugla nešto bolje ispitivalo, Culum je pokazao jaku silu uopštavanja, zakoračivao u sinteze shvatavanja i u darovite oblike tumaćenja zamršenih misli. Drugi, stručniji ljudi, imaju da kažu o koliko ideja, misli, shvatavanja uporedjivanja, odnosna i veza koju su u ovom izvanredno uradenom ogledu pominali ili objašnjavani – nama ostaje da se samo malo zadržimo na Culumovom metodu.

Jovan Culum polazi najpre od osnovnih ideja i teza Bergsonovih, tumaći ih razgranato i objašnjava pouzdano. Njegov stil ima nešto da

kritičke informacije

stupovitosti teških blokova, savjenog gvožđa i veživnih lukova. Ovaj ogled gledan kao celina, deluje snažno. Pa ipak, kada se u postupku sve detaljnije analizira, primetiće se unutrašnja razbijenost, festa upotreba tri zvezdice kao znaka za izvesnu tematsku odvajjanju, pitanja koja nemaju samo raspravljajućo-izazovni karakter, nego i nešto od oblika razgovornog menjanja misli. Ima primera kada se ne da jasno osetiti koliko Culum tumaći Bergsona, a koliko ga usvaja (ovo se naročito odnosi na stav prema materializmu, na ulogu instinkta i intuisije). Naprotiv, ogled je prilika da se na novučin oseti i doživeti Bergson i da se konstatuje kako, posle Vinavera, još nikod nadne se toliko strasti i sugestivnosti pisao o ovom filozofu. Subjektivno možemo samo žaliti što Culum sa svom obavešteniču i značajem (to se tako oseća iz ovog ogleda) nije više govorio o Bergsonovom uticaju na razvitak filozofske misli i, posebno, na primenu te misli u literaturi.

Kritičke informacije

Republika za ožujak i travanj 1967. godine puna je od omotaka iz dela Miroslava Križića. To su čuvene Križeline ratne teme, sredene abecedarskim sistemom i enciklopedijski kondirane. Kako se na kraju ovog izbora navodi, da je predstavlja „fragment zbirke citata iz djela M. Križića“ koja je, u pismenosti saradnju, prelio A. Malinara. U okviru Križeljina, sabranih dela već je od izdavača najavljena jedna knjiga koja bi sadržavala osnovne misli i pogledove ovog našeg najnaglašovanijeg pisci (verovatno onako kako je uređeno sa izborom iz Matovićevih dela). Isti predrađivač je ranije uredio pregleđ Krležinu misli i započinje sa nekim našim piscima, koji je objavljen u Republici za prošlu godinu.

Odmah pada u oči da Krleža nije fragmentarni pisac i da je u njegovim delima prevedena snaga – energija silovitih stilskih tokova i erupcija, ona moć koja ne zaustavljuje u

izvan pozitivnih gradanskih okvira.“ Tema ratne kmetije i perspektive: „Rat je stvar, kod koj je se ljudski piše i jede. Ruma, štampanica, konjaka, svega ima u ratu kao u kakvom istoriskom bifeu.“ Ili konji i žene: „Konji i žene u historiji podjednako su pasivne pojave. Asistiraju bitkama.“ U pogledu kratkotrajanog i ubojstvenog misli, retke su ovakve ingeniozne i pesnički kazane misli, kao što je ova o tanetut: „Svaki je tane ognjen čavom u našu pamet.“

Naprotiv A. Malinara zasludiže pažnju i poštovanje. No, nije reč o priredivaču nego o pisacu koji se u ovakvim izborima javlja zaista u okrenjonom vidu. Da je uovo u Kreležinu slučaju tačno pokazuju i fragmanet iz pete knjige Zastava, objavljen na prve četiri stranice u Riječkoj reviji, broj 2–3 za 1967. godinu.

Provincija i matematika, regionalizam i unitarizam

Jedan od urednika Riječke revije, Zvane Crnja, razložio i sa uvaženjem, posredno potvrdio da Cvitanović je idejno iznesen u jednom članku u Telegramu. Cvitan je prepručio mladim riječkim pesnicima da „dovoljno smisli i tehnički uklope u maticu naše mlade oseti i njenih najstaknutijih predstavnika“. Crnja se, s pravom, ne slaže sa ovakvim shvatavanjem, iako ga uzima kao dobronamernu sugestiju. Jer, to znači da Cvitan „prenosi naši starani unitaristički princip na stvaralačko područje pjesništva“ i da svi pesnički krugovi u provinciji moraju da „svemu oponašaju postojeće „maticu“, da joj se prilagode ili da se s njom saobraća.“ A to u mnogočemu znači izbegavanje razlika, sužavanje bogatstva u izrazu i temama, zanemarivanje ljudnih osobnosti mladih pesnika. Uovo vreme, kada se u sve razvijajućim sredinama okupljaju i deluju mnogi mlađi stvaraoci, i ne samo mlađi, trebalo bi drukčije postaviti pitanje o odnosima „matrice“ i „provincije“. Onomešto je nekada predstavlj

dodata radio i pisao i kada se znaju njegov kriterijumi u literaturi, nije teško pretpostaviti da ovaj kritičar nema mnogo afiniteta prema poeziji koju stvara ta grupa pesnika. Na određen način, on je i rečao i napisao. Možda je to malo neobičan nastup ispred grupe, ali nije za svaku osudu, pogotovo kad se zna da sva ona neuskusa veličanja koja se u sličnim prilikama čuju od onoga što drži uvodno slovo. No, začas, iz svega toga izredica se jedna mala bura, zavrcale su reči optužbe, postavljala se pitanja ko je i koliko konzervativan, ko je čemu i kako piše, bilo je da je politički neprijatljiv i insinuacija, raščlanjava se „metod književnog politikanta“, pale su grube aluzije na račun „staklenog carstva“ i blaže „mirovine“, isteće se Duško Trifunović, ni kriv u dužan naravno, zato što misli svojom glasom, iznad Branka Miljkovića koji je to radio glamov Alena Bosku, potele su pretjene i pokupljali površni saveti, i sve je to, u jednoj životu sredini kojoj je potrebna zajednička spremnost na rad, saradnja u svim kulturnim i književnim poslovima, moralo dovesti do nepriljivoći i do ignorancije, do ratnih sekira zamoćenih u otrov. Niz susudskih pismata u odnosima pesnika i kritičara, učitača sam je dešumljeno dotaknut, a u budućim raspravama treba očekivati više principijelnosti i proverenje argumente.

All, sudeći već danas po onome kako je ta diskusija preneta na stranice Odjeka, opet na uvredljiv način, skoro sa psovkama i pijučama, može se pretpostaviti da pravog pčoda neće biti. Ovaj daleki odziv bi samo da podstakne i opomene one od kojih se očekuje umna reč i moralan stav da budu na visini dosteđanstvenog i pravilnog shvatanja suštine svog poziva.

Koncepcija, kritika i odgovornost

Sarajevoški Odjek datiran 1. jun je jedan jedinstven broj. Uovo vreme kada se raznih strana počinju prilično neodređeno i doista mutno i nejasno da se pomini koncepcije pojedinih publikacija, da im se zaviruje u smisao i ostvarenje više službeno nego provereno, da se povodom nekih napsla svišta i lako i često bez pravnih argumenta suđi o svemu što su časopisi i listovi radili i doprineli u razvoju misli i duhovne aktivnosti – pojavljuje se Odjek sa ispunjenim prilozima o koncepcijama sopstvenog lista, o kritikama koje mu se upućuju, o naučnoj i društvenoj odgovornosti koje redakcija treba, može i mora da ima.

Zajedno sa referatom glavnog urednika Esada Čimića ovaj broj donosi brojne diskusije koje su se vodile na redovnom godišnjem savezovanju posvećenom fizionomiji Odjeka. U vrlo živoj diskusiji, koja prema sushinskim problemima daleko nadmašuje i povod u list, čula se da raziljena mišljenja način u književnih radnika, novinara i publicista, političkih aktivista i funkcionera. Iako se u mnogim stavovima sva ta mišljenja su uobjektivljavala među sobom, zajednički im je celi, ipak, da se na list Odjek gleda kao na značajno i već uveliko afirmisano javno glasilo. Teško je ovom prilikom kratko reći koliko je prvobitna koncepcija prevaridena i nadgrađena dolaskom novog uredništva; kakav je smisao otvorene tribine na kojoj se pozicije socijalizma i duhovnog napretka, suđi o svemu što su časopisi i listovi radili i doprineli u razvoju misli i duhovne aktivnosti – pojavljuje se Odjek sa ispunjenim prilozima o koncepcijama sopstvenog lista, o kritikama koje mu se upućuju, o naučnoj i društvenoj odgovornosti koje redakcija treba, može i mora da ima.

Zajedno sa referatom glavnog urednika Esada Čimića ovaj broj donosi brojne diskusije koje su se vodile na redovnom godišnjem savezovanju posvećenom fizionomiji Odjeka. U vrlo živoj diskusiji, koja prema sushinskim problemima daleko nadmašuje i povod u list, čula se da raziljena mišljenja način u književnih radnika, novinara i publicista, političkih aktivista i funkcionera. Iako se u mnogim stavovima sva ta mišljenja su uobjektivljavala među sobom, zajednički im je celi, ipak, da se na list Odjek gleda kao na značajno i već uveliko afirmisano javno glasilo. Teško je ovom prilikom kratko reći koliko je prvobitna koncepcija prevaridena i nadgrađena dolaskom novog uredništva; kakav je smisao otvorene tribine na kojoj se pozicije socijalizma i duhovnog napretka, suđi o svemu što su časopisi i listovi radili i doprineli u razvoju misli i duhovne aktivnosti – pojavljuje se Odjek sa ispunjenim prilozima o koncepcijama sopstvenog lista, o kritikama koje mu se upućuju, o naučnoj i društvenoj odgovornosti koje redakcija treba, može i mora da ima.

Ono što je ovaj list, pored ostalog, u tri svoje najsvetlijе trenutku uradio predstavlja vrhunski domet u aktualnosti tema i ozbiljnosti prilaganja problema kojima jedan ovakav list uposte može da se bavi: razmatranje o kulturnoj klimi Sarajeva (po važnosti stavom nego argumentom, porazno daju: moglo bi se raspravljati o svim vrstama odgovornosti koje redakcija za svoje propuste treba da snosi, ali je van svakog spora da je list Odjek živa, borilačka, dinamična tribina, jasno odredena u svojim nastojanjima da se pojave i problemi o kojima pise svestranje objasne, kritički prosuditi i dialektički osvetljavati. U širim, jugoslovenskim, razmerama, i po aktuelnosti i po broju saradnika, to je list koji se nestripljeno očekuje, u kojem postoje raznovrsni prilози koji u velikoj većini slučajevu skladno sadjevaju sa njegovom osnovnom linijom borbe za napredak misli, na čije se stavove računa kao na deo naših opštih progresivnih duhovnih strujanja.

Ono što je ovaj list, pored ostalog, u tri svoje najsvetlijе trenutku uradio predstavlja vrhunski domet u aktualnosti tema i ozbiljnosti prilaganja problema kojima jedan ovakav list uposte može da se bavi: razmatranje o kulturnoj klimi Sarajeva (po važnosti stavom nego argumentom, porazno daju: mogućnost da se redakcija suoči sa već nazočnošću nego što je stvarno imo. Da su primedbe koje je u futs-noti svog referata, povodom tog priloga, navede Esad Čimić, a učinak redakcije bile objavljene ranije, kao napomena uz Muhićev prilog Tamo gdje počinje dogmatizam i da je on uveliko skretao osnovnoj raspravljajući na aktuelnost dana i mogućnosti da se redakcija suoči sa već nazočnošću nego što je stvarno imo. Da su primedbe koje je u futs-noti svog referata, povodom tog priloga, navede Esad Čimić, a učinak redakcije bile objavljene ranije, kao napomena uz Muhićev objavljeni tekst, verovatno ne bi došlo do neželjenih ogrešaja, opravdanog i katkad prejakog revolta i ne tako retko i do brzoplih osuda. Sva je sreća što se misao na ovaj Muhićev teks često udaljavala na opštne probleme i principijelne rasprave, tako da poslednji broj Odjeka pruža, u enovi, lep primer kako na listu treba raspravljati, verovati mu i nadati se u njega. On je ujedno podstrek i opomene mnogim drugim listovima slične namene i časopisima druge vrste da, ne samo povodom incidenta, započnu jednu ovakvu diskusiju, otvoreno i kritički. Vasilije KALEZIC

Foto-prilozi u ovom broju iz filma „Ljubavni slučaj ili tragedija službenice PTT“

Isto izolaciju, a što danas znači razudenost i raznovrnost stvaralačkih nemira na mnogim stranama. Sva ova pitanja zahtevala bi i drukčiju, pa možda i oštriju diskusiju, jer izvesne tendencije iz takozvanih većih gradova kao da idu na monopolizaciju prava u procesivanju vrednosti i značaja pojedinih književnih polučaja i ostvarenja iz ostalih regiona. Vreme je, učinak, Crnja je u Riječkoj reviji, broj 2 i 3, pokazao kako se kroz istoriju pojma unitarizma i njegovo dejstvo manifestovalo u čisto nacionalnom listu „od Gaja do danas“.

Polemika pesnika i kritičara

U izvanrednom eseju Pčeli i kritičari, jednom od rednih svojih programskih napisia, Mihail Bogdanović je pisao o jednoj vrsti prilozjenog sukoba između pisaca i kritičara. Za osnovu takvog sukoba se on je dao brojne razloge, od kojih mnogi postoje i danas. Na taj njegov esej podstavlji smo se čitajući polemiku koja se na stranicama sarajevskog časopisa Život u priljubljeni povijesnoj temperaturi vodi poslije mjesec između mladih književnih radnika Novice Petkovića, sa jedne, i pripremljajuća nešto slično, sa drugih strane. Za razliku od Bogdanovićevog mačelnog i dostanjovanog tonaa, punog uvažanja za razlike i za sličnosti, za pravdu osetljivosti i različite funkcije kritike, napisi u Životu, objavljeni u rubriki Feljeton, imaju u mnogome ružnu pozadinu, uređuju zvuk, potencijalnu agresiju i nešto od privitnog zaleta na sve što u ovom našem onom vidi, u odnosu na domaću ili stranu književnost, ne sasvim osnovano, dominirala misao na jedan tekst (Muhićev prilog Tamo gdje počinje dogmatizam) i da je on uveliko skretao osnovnoj raspravljajući na aktuelnost dana i mogućnosti da se redakcija suoči sa već nazočnošću nego što je stvarno imo. Da su primedbe koje je u futs-noti svog referata, povodom tog priloga, navede Esad Čimić, a učinak redakcije bile objavljene ranije, kao napomena uz Muhićev objavljeni tekst, verovatno ne bi došlo do neželjenih ogrešaja, opravdanog i katkad prejakog revolta i ne tako retko i do brzoplih osuda. Sva je sreća što se misao na ovaj Muhićev teks često udaljavala na opštne probleme i principijelne rasprave, tako da poslednji broj Odjeka pruža, u enovi, lep primer kako na listu treba raspravljati, verovati mu i nadati se u njega. On je ujedno podstrek i opomene mnogim drugim listovima slične namene i časopisima druge vrste da, ne samo povodom incidenta, započnu jednu ovakvu diskusiju, otvoreno i kritički.

„POLJA“ — LIST ZA KULTURU I UMETNOST — uredjuju: Miroslav Egerić, Gligorije Zajetarjanović, Gojko Janjušević, Želimir Petrović, Petar Milosavljević (glavni i odgovorni urednik). • Tehnički urednik: Maurits Ferenc. • Sekretar redakcije: Olivera Petrović. • Izdaje: Tribina mladih, Novi Sad, Katolička porta 5. telefon 831-96. • Rukopisne slati na adresu: Redakcija „Polja“, Novi Sad, poštanski fah 190, • Godišnja preplahta 10 novih dinara, za inozemstvo dvostruko. Cena jednog primera 1 novi dinar. • Žiro račun 657-3-398 kod Narodne banke u Novom Sadu. • Stampa „Forum“ Novi Sad, Vojvodina. • vode Mišić L. • Meter: Facsar Zsolt